

Yaşlı Bakım Hizmetleri ve Kadın İstihdamına Etkileri

Özlem Demir^{1*}

¹Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri/İİBF, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye

*Sorumlu Yazar: ozlem.demir@gop.edu.tr

+Konuşmacı: ozlem.demir@gop.edu.tr

Sunum/Bildiri Türü: Sözlü /Tam Metin

Özet - Bakım hizmetleri; çocuk, yaşlı, hasta ve engeli kişilerin çeşitli yönleri ile bakımını ifade eden oldukça geniş bir kavramdır. Bu nedenle çalışmada, yaşlı bakım hizmetleri esas alınarak konu sınırlandırılmıştır. Nüfus artış hızının düşmesi, doğum oranlarının azalması, ortalama yaşam ömrünün atması gibi unsurlara bağlı olarak yaşlı nüfusun artması ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bakımı bir sorun haline gelmiş ve çeşitli sosyal politika önlemlerinin alınmasını zorunlu kılmıştır.

Bakım hizmeti ciddi bir iş alanı ve işgücünü oluşturmaktadır. Ülkemizde geleneksel kültür ve inanç yapısının gereği bakım işinde ailenin büyük rolü olduğu görülmekle birlikte bu görevde özellikle kadınların ağırlıklı yer alması dikkat çekicidir. Bakım işinin kadına yüklenmesi, kadınların işgücü piyasasına katılımını engelleyen başlıca faktörlerden biridir. Bu çalışma, Türkiye’de bakım hizmetleri kapsamında yaşlı bakımını merkeze almakta ve bu çerçevede kadın işgücünün durumunu incelemektedir. Sonuç olarak, nüfusun giderek yaşlandığı ve yaşam süresinin uzadığı ülkemizde geleceğe yönelik projeksiyon çalışmaları ile kadınların “görünmeyen emek” olarak üstlendikleri bu görevin istihdam yaratacak şekilde yeni düzenlemelerle şekillendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Yaşlı Bakımı, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Kadın İstihdamı, Yaşlı Nüfus

Elderly Care Services and its Effects on Women Employment

Özlem Demir^{1*}

¹Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri/İİBF, Gaziosmanpaşa University, Tokat, Türkiye

*Corresponding author: ozlem.demir@gop.edu.tr

+Speaker: ozlem.demir@gop.edu.tr

Presentation/Paper Type: Oral /Ful Paper

Abstract – Care services is a very broad term which means the care of children, elderly and disabled people in many ways. Therefore, the study has been limited on the basis of elderly care services. Elderly care has become a problem in the developed and developing countries and it became necessary to take various social policy measures with the increase of the elderly population due to the reasons such as decrease in population growth rate, reduction in birth rates, and increase of average lifespan.

Care service creates a significant work field and labor force. In line with the traditional culture and beliefs in our country, the role of the family is considered to have a great importance, while it is striking that especially women have a big share within this care duty. Imposing the duty of care on women is one of the important factors which prevents women from taking place in labor force market. This study focuses on the elderly care within the framework of the care services in Turkey and examines the status of the women labor force in this regard. Consequently, in our country where the population is getting older and the lifespan prolongs, it appears as a requirement that this “invisible effort” provided by women should be shaped in a way to create employment for women with the relevant projection works.

Keywords- Eldery Care, Social Service, Social Policy, Women Employment, Elderly Population

I. GİRİŞ

Dünya nüfusu giderek yaşlanmaktadır. Dünyanın hemen hemen her ülkesinde yaşlıların sayısı ve oranındaki artış sürekli yükseliyor. Bu nedenle son yıllarda yaşlanma ve yaşlanma süreci tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmekte, çeşitli araştırma ve tartışmalara konu olmaktadır. Yirmi birinci yüzyılın en önemli toplumsal dönüşümlerinden biri haline gelen nüfusun yaşlanması, emek ve finansal piyasalar dahil sağlık, konut, ulaşım, sosyal güvenlik, mal ve hizmet piyasası, aile yapıları ve nesiller arası bağlar gibi birçok konuyu içermektedir. Bu bağlamda konu, oldukça geniş ve disiplinler arası bir özellik taşımaktadır.

Küresel olarak 60 yaş ve üstü nüfus, tüm yaş gruplarından hızlı büyümektedir. 2017 verilerine göre dünyada 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun oranı %8,9'dur. Seçilmiş bazı ülkelerde ise 2017 yılı için yaşlı nüfus oranları şöyledir: ABD %15,9, Almanya %22,1, Belçika %18,6, Finlandiya %21,1, Fransa %19,5, İsveç %20,3, İtalya %21,5 ve Japonya %27,9'dur [1]. 2017 yılında dünya nüfusunun %13'ünü oluşturan 60 yaş ve üzeri yaşlarda kişi vardır. Dünya nüfus tahminleri verilerine göre, mevcut 60 yaş ve üzeri kişilerin sayısı 2050 yılına kadar iki katına çıkacak ve 2100 yılında ise üç katılana çıkacaktır [2]. Doğurganlığın azalması ve uzun ömürlülüğün artması, dünya genelinde yaşlanan nüfusun temel itici gücünü oluştururken, uluslararası göç bazı ülke ve bölgelerde demografik değişimlere neden olmuştur. Tüm ülkeler sağlık ve sosyal sistemlerini bu demografik değişime uygun olarak hazırlamak zorunluluğu ile karşı karşıyadır.

Yaşlıların toplumsal bir sorun olarak algılanması, değişen sosyal yapılarla birlikte sanayi devriminin bir ürünüdür. Özellikle sanayi devrimi sonrası göç unsuru (iç göç ve dış göçlerin etkisi ile aile yapılarının parçalanması) ve aile yapılarındaki (büyük/geniş aile yapısından küçük/çekirdek aile yapısına geçiş) değişiklik yaşlıların toplumsal bir sorun olarak görülmesine neden olmuştur. Yaşlıların bakım ihtiyacı ve sosyal güvenlik ihtiyacı yeni sosyal politika düzenlemelerini de zorunlu kılmıştır.

Kuşkusuz bireylerde yaşam standartlarının getirdiği en önemli değişikliklerden biri yaşlanma sürecidir. Bu kaçınılmaz süreçte bir ailenin vermesi gereken en önemli kararlardan biri yaşlı bireyler için bakım ihtiyacının nasıl sağlanacağına belirlenmesine ilişkindir. Bu duygusal ve ciddi konuyu aileler çeşitli yollarda çözebilmektedir. Kimi aileler kendi evlerinde bakım ihtiyacını sağlamanın yollarını bulurken, kimi ailelerde de yaşlılar için hazırlanmış bakım evlerine yerleştirilmesini uygun bulmaktadırlar.

Hemen hemen dünya ülkelerinin tümünde aile, yaşlı bakımda önemli bir oynamaktadır. Özellikle ülkemizde geleneksel kültür ve inancımız gereği ailenin daha da büyük sorumluluğu söz konusudur. Türkiye'de bakıma muhtaç yaşlı bireylerin bulunduğu ailelerin oranı %6,3'tür. Bakıma muhtaç yaşlı bulunan hanelerin kentlerdeki oranı %5, kırsal ise bu oran %9,5 düzeyindedir [3]. Her ne kadar aile yapısı ve dinamiğinde değişimler söz konusu olsa da Türkiye'de bakıma muhtaç yaşlı, engelli ve hasta bireylerin bakım ihtiyaçları büyük ölçüde aile içinde yapılmakta ve bakımda kadınların rolü (%94) oldukça yüksektir [4]. Bakım işi, hem ekonomik hem sosyal hem de duygusal yönü bulunan önemli bir işgücünü ifade etmektedir. Sadece bakım işi değil evin diğer işlerinin de büyük oranda kadına yüklendiği ülkemizde "görünmeyen emek", "gölge emek" gibi kavramlarla bu

durum adlandırılmaktadır. Büyük bir mesai gerektiren bakım işinin ücretlendirilmesi, sosyal güvence sağlanması ve iş güvencesi gibi konular gündeme gelmektedir.

Çalışmada yaşlı bakım hizmeti ekseninde kadın emeği ve bu emeğin istihdama dönüşmesinin gerekliliği değerlendirilecektir. Kadın istihdamı noktasında vurgulanması gerek iki önemli nokta vardır: Bunlardan birincisi yaşlı bakım hizmetinin aile içinde gerçekleştirildiği durumda bakan kişinin (büyük oranda eşi, gelini, kızı gibi kadımlar) ekonomik emeğinin, eğitim hizmetlerinin, emeklilik hakkı gibi diğer sosyal güvencesinin nasıl karşılanacağı, ikinci unsur ise bakım işinin ev içinde olması ancak bakacak kişinin piyasadan nasıl karşılanacağı ile ilgili sorunlardır. Ayrıca üçüncü diyebileceğimiz diğer bir unsur ise özel ve kamu kuruluşlarında bakım hizmetleri merkezinde kadın istihdamı konusudur. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen süreçte yapılacak olan alan çalışmaları için ön değerlendirme olacağı düşünülmektedir.

II. YÖNTEM

Çalışmada genel olarak literatür taraması yapılmış olup, bu kapsamda çeşitli yerli ve yabancı literatür referans olarak kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada UN (Birleşmiş Milletler), TÜİK ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yayınlamış olduğu raporlar kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

A. Yaşlılık Kavramı ve Yaşlılık Hakkında Temel Kuramlar

Evrensel olarak şimdiye kadar kabul edilmiş tek bir yaşlanma ya da yaşlılık tanımı bulunmamakla birlikte bu kavrama ilişkin çeşitli tanımlamalar söz konusudur. Temelde biyolojik bir süreç olarak görülmektedir. Biyolojik düzeyde yaşlanma, zaman içinde çok çeşitli moleküler ve hücreler hasar birikiminin etkisinden kaynaklanan bir durumu [2] ifade etmektedir. Denham Harman, yaşlanmanın zamanla meydana gelen ve kişinin hastalık ve ölüm olasılığında artışa neden olan vücutta meydana gelen birikimin bir sonucu [5] olduğunu vurgulamaktadır.

Yaşlılık, yaşlanma halini ifade eden bir kavramdır. Yaşlanma ise biyolojik boyutu ile birlikte aynı zamanda kronolojik, ekonomik, patolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan bir süreci ifade etmektedir. Kronolojik süreç; herkes için geçerli olan ve doğumdan başlayarak mevcut zaman dilimine kadar geçen yılların toplamıdır. Ekonomik süreç; parasal konularda değişikliğe paralel olarak yaşlı kişinin yaşam tarzının değişmesini ifade etmektedir. Patolojik süreç; beslenme ve sağlık gibi nedenlere bağlı hastalık halini ifade etmektedir. Psikolojik süreç; yaşa bağlı olarak kişinin davranışlarının ve uyum yeteneğinin değişimini ifade etmektedir. Sosyal süreç; zaman ve yaşa bağlı olarak sosyal konumun ve sosyal rollerin değişmesini ifade etmektedir [6]

Yaşlılık genel olarak baz alınan bir yaş grubunu göstermektedir. Nüfus istatistikleri ve raporlarda 60 veya 65 yaş üstü yaşlı nüfus olarak değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler, Dünya Nüfus Beklentisi 2017 vizyonunda yaşlı nüfus göndermelerinde 60 yaş ve üstünü baz alırken, Dünya Sağlık Örgütü 65 yaş üstünü yaşlı nüfus olarak değerlendirmektedir [7]. Yaşlı nitelendirilmesi her ne kadar kronolojik yaş temelinde yapılsa da her toplumun çeşitli nedenlerden dolayı anlaştığı ve kişilerin artık "yaşlı" olarak görülmesini gerektiren yaşlar farklılaşmaktadır. Bu yaşın hangi yaş olduğu zamana ve topluma göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle yaşın yalnızca kronolojik bir sıralama olmadığı, aynı zamanda kültürel bir olgu olduğu da vurgulanmaktadır

[8]. Yaşlılık konusu ile ilgilenen gerontologlara göre bir ülke nüfusunun %14'ünden fazlası 65 yaş ve üzeri kişilerden oluşuyorsa o toplumlar yaşlı toplum olarak değerlendirilmektedir [6].

Kişinin yaşlanmasıyla kişide görülen her değişme, yaşlanma belirtisi değildir. Bu nedenle yaşlıda ortaya çıkan herhangi bir değişimin yaşlanma belirtisi olabilmesi için yaşlanma kriterlerini içermesi gereklidir. Bu kriterler; evrensellik, içtengelirlik, ilerleyicilik ve zararlılıktır. Evrensellik kriteri, yaşla birlikte meydana gelen değişimin yaşlanmayı gerektiren bir kriter olması için o türün veya o popülasyonun tüm bireylerinde görülmelidir. İchtengelirlik kriteri, meydana gelen değişiklik canlının kendi yapısı gereği ortaya çıkmaktadır. İlerleyicilik kriteri ise, yaşlanma birden bir olay sonucu meydana gelmeyen, birikimli devam eden bir süreci açıklamaktadır. Zararlılık; fonksiyonel kapasitede gerileme ve bunun sonucu organizmanın tüm yapı ve aktivitelerinde bozulma söz konusudur. Bu nedenlerle evrensel, içtengelir, ilerleyici ve zararlı olan değişme sonucu olan olay ya da süreç yaşlanma [9] olarak adlandırılmaktadır.

Yaşlanma ya da yaşlılık kuramları, demografik ve ekonomik kuramlar ile psikolojik, sosyolojik ve siyasal kuramlar olmak üzere iki temel sınıflamaya tabi tutulabilir [10],[11]. Demografik ve ekonomik kuramlar kapsamında en önemli modeller:

Yaşam Döngüsü Kuramı: Bu kurama göre kişiler yaşamlarına net tüketici olarak başlayıp net üretici olarak geçtikleri bir dönemden sonra yeniden tüketici oldukları bir döneme giderler.

Varlık Akışı Kuramı: Kuşaklararası kaynak akısına odaklanan bu kuram doğurganlık ile ilgili kararın hangi temelde alındığını açıklamaya çalışmaktadır.

Yakınsama Kuramı: Yakınsama kuramına göre aile yapılarındaki değişme ile (geniş aileden çekirdek aileye) aileler tarafından sağlanan bakım hizmetlerinin özel sektör ve/veya kamu sektörü tarafından sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Diğer grupta yer alan psikolojik, sosyolojik ve siyasal kuramların en önemlileri ise şunlardır:

Yaşamdan Kopma Kuramı: Diğer bir adı da ayrılma teorisi olan bu yaklaşımda bir kişi ile toplumun diğer üyeleri arasındaki ilişkilerin çoğunun kesildiği ve kalanların nitelik olarak değiştirildiği kaçınılmaz süreci ifade eder. Bu kuram, yaşlıların toplumsal rollerinden geri çekilmesine odaklanmaktadır.

Etkinlik Kuramı: Etkinlik kuramı, devam eden sosyal aktivitenin önemini vurgulamaktadır. Bireylerin sosyal olarak aktif olduğu ölçüde yaşamdan duyacakları doyumun artacağı savunulmaktadır.

Süreklilik Kuramı: İçsel ve dışsal yapıların korunarak sürdürülmesi gerekliliği üzerinde duran bir kuramdır. İçsel yapılar; sabır, duygu, tecrübe, seçimler, beceriler ve hatıra kalan psikolojik bir içsel durum, dışsal yapılar ise; kişinin geçmişte kazanacağı becerilerin yanı sıra etkinlikleriyle ve farklı rollere ilişkin performanslarıyla bağlantılı olarak tanımlar.

Söylem Analizi: Toplumlar yaşlılarına hürmet gösterdiği gibi tahammülsüzlük de gösterebilir. Yaşlı kişinin bizzat kendisinin toplumda var olan yaşlılık söylemini ne oranda içselleştirdiği ve yaşam pratikleriyle ne oranda yeniden ürettiği ile ilgili bir sorundur.

B. Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Bakıma Muhtaç Yaşlılar

Diğer tüm modern toplumlar gibi Türkiye'de demografik bir dönüşüm yaşanmakta ve yaşlı nüfusun oranı giderek artmaktadır. Tablo 1'de Türkiye'de cinsiyete göre yaşlı nüfus ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranları verilmektedir.

Tablo 1. Yıllara ve Cinsiyete Göre Yaşlı Nüfusu ve Yaşlı Nüfus Oranları

Yıl	Yaşlı Nüfus/Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı					
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
1950	690.662	272.760	417.902	3,3	3,5	4,2
1960	978.732	388.087	590.645	3,5	2,7	4,3
1970	1.565.696	707.807	857.889	4,4	3,9	4,9
1980	2.113.247	955.360	1.157.887	4,7	4,2	5,3
1990	2.417.363	1.092.142	1.326.221	4,3	3,8	4,8
2000	4.350.190	1.887.904	2.462.286	6,7	5,8	7,6
2010	5.327.736	2.331.029	2.996.707	7,2	6,3	8,2
2017	6.895.385	3.033.433	3.861.952	8,5	7,5	9,6
2030	12.066.092	5.459.819	6.606.272	12,9	11,7	14,2
2040	16.373.971	7.451.781	8.922.190	16,3	14,9	17,7
2060	24.242.787	11.024.497	13.218.290	22,6	20,7	24,7
2080	27.413.359	12.556.365	14.856.994	25,6	23,6	27,5

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, Nüfus Projeksiyonları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler, 2018.

Yaşlı nüfus oranı son beş yılda %17 artmış, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2017 yılında %8,5'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun % 44'ünü erkek nüfus, %56'sını ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü gibi Türkiye'de yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %12,9'a, 2040 yılında %16,3'e, 2060 yılında %22,6'ya ve 2080 yılında ise %25,6'ya yükseleceği tahmin edilmektedir. Bugün karşılaşılan sorunların gelecekte çok daha derin olacağının bir göstergesi olan bu verilerden hareketle yaşanan ekonomik ve sosyal yetersizlikler ve güçlülere karşı önlemlerin ivedilikle alınması önem teşkil etmektedir.

Yaşlılarımızın çeşitli yönleri ile profilinin incelenmesi karşılaşılan durumun değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik önlemlerin belirlenmesi açısından anlamlıdır. Bu nedenle cinsiyete göre 60 yaş ve üzeri yaşlıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre 60 ve Üzeri Yaşlıların Sosyodemografik Özellikleri (217)

	ERKEK	KADIN	TOPLAM
YAŞ			
60-74	35,3	38,9	74,2
75-84	8,5	11,5	20
85+	1,9	3,9	5,8
MEDENİ DURUM			
Hiç evlenmedi	0,5	1,4	1,9
Evlü	36,7	24,8	61,5
Eşi öldü	5,5	27,9	33,4
Boşandı	1,3	1,9	3,2
ÖĞRENİM DURUMU			
Okuryazar değil	3,3	17,5	20,8
Okuryazar ancak okula gitmedi	5,6	12,6	18,2
İlkokul mezunu	23,6	20,1	43,7
Ortaokul Mezunu	3,6	2,0	5,6
Lise ve dengi	3,6	3,3	6,9
Yükseköğretim	4,1	0,2	4,3

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, www.tuik.gov.tr 2017.

Tablo 2 incelendiğinde yaşlılarımızın %74,2'sinin 60-74 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Yaşlılarımızın % 62,5'nin evli, %33,4'ünün ise eşi ölmüştür. %95,9'unun evli ya da eşleri ölmüş durumunda olmaları, aile kurmaya ve devam ettirmeye yönelik toplumumuzun hassas yapısını sergilemektedir. Hiç evlenmeyenlerin ve boşanmış durumda olanların oranı ise sadece %5,1'dir. Eğitim durumuna göre yaşlılarımızın durumu incelendiğinde eğitim seviyesinin düşük olması dikkat çekicidir. Bu durum kadınlar için daha da olumsuzdur. Okuryazar olmayan yaşlı erkeklerin oranı %3,3 iken yaşlı kadınların oranı %17,5'dir. Okuryazar ancak okula girmemişlerin oranı %18,2, ilkokul mezunu yaşlıların oranı ise %43,7'dir.

Yaşlı nüfus oranındaki artış ve ortalama yaşam süresinin artması ile birlikte bakıma muhtaç durumda olan yaşlıların bakım hizmetlerinin nasıl sağlanacağı önemli bir sorundur. Türkiye'de aile yapıları araştırma verilerine göre ailede bakıma muhtaç yaşlı fertlerin bulunduğu hanelerde, yaşlıların bakım işi öncelikle gelinler (%27,8) tarafından sağlanmaktadır. Bu bakımın "eş" tarafından üstlenildiği hanelerin oranı %26,6'dır. Bu bakımın erkek ve kız çocuk tarafından üstlenildiği hanelerin oranı ise sırasıyla % 21,3 ve %18,9'dur. Bakım işinin bir bakıcı tarafından sağlandığı hanelerin oranı ise sadece %1,5'tir. Araştırma verilerine kent ve kır açısından bakıldığında, kentte bakım işinin kız evlat tarafından sağlandığı hanelerin oranı %25,2 iken kırdaki hanelerde bu oran %15,1'dir. Kırdaki hanelerde bu bakım işi öncelikle gelin (%30,9) ve eş (%29,3) tarafından sağlanmaktadır. Bakıma muhtaç yaşlının hizmetinin bir bakıcı tarafından sağlandığı hanelerin kentteki oranı %2,3 iken, kırdaki bu oran %0,5'e gerilemektedir [3]. Ancak daha önce belirtilen nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranı hızla yükselmektedir. Bu bilgi çerçevesinde ileriye yönelik yaşlı bakımında çeşitli alternatiflerin geliştirilmesi zorunlu görünmektedir. Kentleşme süreci, aile yapısındaki değişim (sadece geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm değil, çocuksuz aile, tek ebeveynli aile gibi farklı aile yapılarının artması), kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi yapısal değişiklikler yaşlı bakım işinin farklı boyutlarda düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Toplumsal yapıdaki değişim ile birlikte yaşlı bakımı konusunda hizmet veren en önemli kuruluş huzurevleridir. Kamu, özel, belediye, dernek, vakıf ve azınlıklara ait huzurevi sayıları, kapasiteleri ve bakılan yaşlı sayısı Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Kamu, Özel, Belediye, Dernek, Vakıf ve Azınlıklara Ait Huzurevi Sayıları, Kapasiteleri ve Bakılan Yaşlı Sayısı-2018

Yatılı bakım Huzurevleri	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Yaşlı Sayısı
Bakanlığa Bağlı Huzurevi Sayısı	145	14.837	13.791
Yaşlı Yaşamevi	47	179	164
Diğer Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	2	570	566
Dernekler ve Vakıflara Ait Huzurevleri	29	3.402	2.381
Azınlıklara Ait Huzurevleri	5	508	355
Özel Huzurevleri	189	10.559	7.128
Toplam	392	32.509	26.102

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.14, Nisan 2018.

Altmış yaş ve üzeri bireylere hizmet veren 392 huzurevlerinden toplamda 26.102 yaşlı birey bakılmaktadır. 60 yaş ve üzeri nüfus düşünüldüğünde huzurevlerinde bakılan yaşlıların oranı 0,3'tür. Geleneksel aile ve inanç yapısının etkisi ile huzurevlerinde bakılmakta olan yaşlı sayısı gelişmiş ülkelere göre azdır. Ancak yıllar içinde huzurevi ve bakılan yaşlı sayısının yükselmekte olduğu da dikkat çekicidir. Tablo4'de 2002-2018 yılları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı huzurevleri sayısı ve bakılan yaşlı sayısını göstermektedir.

Tablo 4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Huzurevleri ve Bakılan Yaşlı Sayısı- (2002-2018)

Yıllar	Huzurevi sayısı	Bakılan Yaşlı Sayısı
2018-Nisan	145	13791
2016	141	13692
2014	124	11299
2012	106	10951
2010	97	7979
2008	79	6477
2006	69	6082
2004	62	5389
2002	63	4952

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,s.14, Nisan 2018.

Tablo 4'de görüldüğü gibi 2002 yılında 63 olan huzurevi sayısı nerdeyse iki buçuk kat artarak 145'e ulaşmış, bakılan yaşlı sayısı da 4.952'den yaklaşık üç kat artarak 13.791'e yükselmiştir. 16 yılda ciddi bir artış söz konusu olmuştur ve nüfusumuzun giderek yaşlanmakta olduğu gerçeğinden hareketle huzurevi ve bakılan yaşlı sayısının da hızla artacağını öngörmek mümkündür.

C. Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Özellikleri

Türkiye'de işgücü piyasasında işgücüne katılma oranları ve istihdam oranlarına bakıldığında erkeklere göre kadınların oldukça düşük seviyede işgücü piyasasında yer aldıkları görülmektedir. İşgücüne dahil olan kadınların büyük bir kısmı ücretsiz aile işçisi durumunda iken önemli bir kısmı da gelir getirici bir faaliyet olarak kabul edilmeyen ev hizmetleri ile uğraşan ev hanımlarıdır [12].

Türkiye'de 2017 yılında, erkek nüfus 40 milyon 535 bin 135 kişi olurken kadın nüfus 40 milyon 275 bin 390 kişi olmuştur. Diğer bir ifadeyle nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar ile erkekler arasındaki bu oransal denge, kadınların daha uzun yaşaması nedeniyle 65 ve daha yukarı yaş grubunda kadınların lehine değişmektedir. Bu yaş grubundaki nüfusun %44'ünü erkekler, %56'sını ise kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %46,3 olup bu oran erkeklerde %65,1, kadınlarda ise %28 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı ise, %32,5'dir. Erkeklerde bu oran %72'dir. Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,2, lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı %27,2, lise mezunu

kadınların işgücüne katılım oranı %33,6, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %41,4 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %71,3'dir. Ekonomik faaliyetlere göre istihdam oranı incelendiğinde, tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,5, erkek istihdam oranı %15,5, kadın istihdam oranı %28,7'dir. Sanayi sektöründe toplam istihdam oranı %26,8, erkek istihdam oranı %31,6, kadın istihdam oranı %15,9'dur. Hizmet sektöründe ise toplam istihdam oranı %53,7 olup bu oran erkeklerde %53, kadınlarda %55,4 olarak gerçekleşmiştir [13].

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımlarının düşük olmasının başlıca sebepleri; tarım sektörünün toplam istihdamdaki payının büyük olması ile yeni istihdam alanlarının artmaması, kentleşmenin yeterince sağlanamaması kadınların işgücüne katılmasını engellemektedir, toplumların sosyo-ekonomik düzeyleri ile, kültürel alışkanlıklar, gelenekler, medeni durum ve çocuk sahibi olma gibi faktörlerdir [12],[14].

Kadınların işgücüne katılım oranının ve istihdam oranının düşük olmasındaki en önemli nedenlerden biri ev işi ile meşgul olma/çocuk hasta yaşlı bakım işi ile ilgilenmedir. Görünmeyen emek ya da gölge emek kavramları ile ifade edilen bu durum önemli bir ekonomik unsuru ve işgücünü oluşturmaktadır. Bu nedenle özellikle kadınlar tarafından yürütülen bakım işinin kadın istihdamını artıran düzgün bir iş olarak fırsat haline dönüştürülmesi konumuz itibarıyla anlamlı olacaktır.

III. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde genç nüfus sayımız yüksek olmakla birlikte yaşlı nüfusumuz giderek artma eğilimindedir. Henüz yaşlı nüfus büyük bir sorun olarak görülmesi de önemi artmaktadır/artacaktır. Toplumdaki hemen her aileyi etkileyen bu süreç tüm aile içi ilişkileri de değiştirmektedir. Modern toplumlar özellikle aile yanından uzaklaştırılan huzurevleri, bakım merkezleri gibi kuruluşlarla yaşlıların bakım ihtiyaçlarını, refah devleti anlayışı çerçevesinde sosyal güvenlik uygulamalarını artırarak bir nebze çözüme kavuşturmuştur. Ancak geleneksel yapısını hala koruyan bizim gibi toplumlarda yaşlıların bakım işi konusunda aile ön plandadır. Geleneksel değer korunarak ancak aile içinde de bir yük ve sorun haline gelmeyecek şekilde sorunun çözülmesi gerekmektedir. Ailenin yaşlı bireylerin mutluluk kaynağı olduğu, Tablo'5de de açıkça görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Yaşlı Bireylerin Mutluluk Kaynağı Olan Kişiler-2017

Mutluluk Kaynağı Olan Kişiler	Toplam	Erkek	Kadın
Tüm aile	65,8	69,3	63
Çocuklar	16,5	8,2	22,9
Eş	7,2	11,8	3,6
Anne/baba	0,2	0,2	0,2
Kendisi	3,1	3,2	2,9
Torunlar	6,4	7,0	5,9
Diğer	1,0	0,3	1,5
Toplam	100	100	100

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.26, Nisan 2018.

Yaşlıların aileleri tarafından ihtiyaçlarının karşılanması ve aile ortamında desteklenmesi en insani çözüm olmanın yanı sıra birçok noktada avantajlar sağladığının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Aile bütünlüğünün korunması, nesiller arası iletişim ve bağın kuvvetlenmesi, ekonomik olarak daha etkin olması, psikolojik etkisinin kuvvetli olması, akraba ve komşu ziyaretlerinin olumlu etkisi, daha güvenli bir ortamın olması gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle yaşlı bakımının ciddi bir sorun olarak algılanmaya başlandığı ülkemizde aileyi temel alan ve bakan kişinin haklarının ve beklentilerinin korunacağı bir düzenin getirilmesi destekleyici politika ve uygulamalarla mümkün olacaktır. Bu kapsamda yaşlının aile içi bakımı söz konusu olduğunda profesyonel destek sunulması ile bu sektörün düzenlenmesine ilişkin tedbirlerin alınması da gerekmektedir.

Bu noktada iki durum dikkatle değerlendirilmelidir. Birincisi bakım işi aile bireyleri (çoğunluğu kadın) tarafından karşılanmakta ise bakan kişinin ekonomik olarak emeğinin nasıl karşılanacağı, eğitim/danışmanlık hizmetlerinin ve sosyo-psikolojik desteklerin nasıl verileceği, emeklilik hakkı gibi diğer sosyal güvencelerin nasıl sağlanacağı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise evde bakım tercih edilmekle beraber aile içinden bakım verecek kişinin bulunmaması durumunda bu ihtiyacın piyasadan karşılanması ile ilgili sıkıntıdır. Eğitimli, deneyimli, güvenilir bakıcıların bakıcı arayanlarla uygun eşleştirmelerin yapılmasını sağlayacak ara mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Evde bakım işini yapanlar için belirli koşulların sağlanması durumunda "evde bakım yardımı" ile aile desteklenmektedir. Ancak bu yardım insan üstü bir çalışmanın karşılığı olarak oldukça yetersizdir. Özellikle fırsat maliyeti düşünüldüğünde bu emek kaybı farklı projelerle desteklenmeli, herhangi bir iş veya geliri olmayan bakan aile bireylerine bir istihdam alanı oluşturacak şekilde önce eğitim/sertifika programına dahil edilmeli daha sonra da ücretli, sosyal güvenceli düzgün bir iş olarak aile bireyleri özellikle %94 gibi büyük bir oranda bakım işinin kadınlar tarafından yapıldığı ülkemizde kadınlar desteklenmelidir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından üye devletler ve diğer ortaklarla kapsamlı bir "Küresel Strateji ve Yaşlanma ve Sağlık Eylem Planı" gerçekleştirilmektedir. Bu strateji kapsamında eylem planlarından biri yaşlı insanların uzun süreli bakımını sağlamak için sistemler geliştirmektir. Yönetişim sistemlerinin, altyapının ve işgücü kapasitesinin geliştirilmesini gerektirir [2]. Bu kapsamda ülkemizde de bir takım eylem planlarının hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Yaşlı bakım hizmeti almak isteyen ailelerin isteklerine uygun profesyonel kişilerin bulunması oldukça zor ve streslidir. Uygun maliyetli, güvenilir ve kaliteli hizmetin sunulması tedarik ediciler açısından önemlidir. Ailelere uygun yaşlı bakım hizmetlerinin seçilmesi ve yerleştirmeleri konularının yer aldığı yönlendirici ve yardımcı rehberin hazırlanması gerekmektedir.

Nüfusun giderek yaşlandığı ve yaşam süresinin uzadığı ülkemizde geleceğe yönelik projeksiyon çalışmaları ile ne kadar bakım merkezlerine ve yetişmiş elemana ihtiyaç olacağı belirlenmeli ve bu doğrultuda geleceğe yönelik istihdam olanakları da ayrıca belirlenmelidir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de, aile bireyi, ücretsiz bakım veya profesyonel olmasına bakılmaksızın, bakım verme işinin, ekonomik güvence, toplumsal saygınlığı olan iş veya meslek olarak kabul görülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Yaşlı bakımı nedeni ile işgücü piyasası dışına itilmiş kadınlar için bu dezavantajlı durumun avantaja çevrileceği ve yeni istihdam alanları oluşturacak yapılanmalar önem taşımaktadır. Bu kapsamda ILO sözleşme ve tavsiye kararları imzalanarak bakım işi içinde insana yakışır iş kriterlerinin ivedilikle yerine getirilmesi sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, yaşlılar ve bakım işini yapan yaşlı yakınlarının da yaşam biçimlerinin tercihlerinin, beklentilerinin ne olduğu, buna ilaveten profesyonel olarak yaşlı bakımı işini yapan kişilerin de çalışma koşullarının ve zorluklarının neler olduğunu ortaya koyan geniş çaplı çalışmalara da ihtiyaç olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] TÜİK,; İstatistiklerle Yaşlılar, Seçilmiş Ülkelere Göre Yaşlı Nüfus Oranları, www.tuik.gov.tr 2017.
- [2] WHO World Health Organization, Ageing and Health, web:<http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> February 2018.
- [3] UN, United Nations, “Ageing, web:<http://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/> /2018.
- [4] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması* 2011, ASPB, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, s.358., 2011.
- [4] S. OĞLAK, “Yaşlı Bakımında Görünmeyen İşgücü: Aile Bakımı ve Ekonomik Değeri”, İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi 4 (2) 2017 (73-87), s.94.
- [5] J. Vina, C. Borrás, J. Miquel “Critical Review Theories of Ageing” IUBMB Life, 59 (4-5) 249-254 2007.
- [6] A. R. ABAY, Yaşlılarla Sosyal Hizmet, Açıköğretim Üniversitesi Yayınları, Ed: Ali Rıza ABAY ve Fethi GÜNGÖR, 2016.
- [7] Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yaşlılara Genel Bir Bakış, <https://evh.aile.gov.tr/yasliiga-genel-bakis> 2018.
- [8] A. GÖRGÜN BARAN, Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, s.24, Ankara-2005.
- [9] G. AKIN, Her Yönüyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara, s.16-17, 2016.
- [10] M. AKÖZER, C. NUHRAT, Ş. SAY “Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler”, Aile ve Toplum Dergisi, s.103-127, Kasım-Aralık-2011.
- [11] Physiopedia “Theories of Aging”, https://www.physio-pedia.com/Theories_of_Aging 2018.
- [12] S. Murat, “AB Ülkelerinde Ve Türkiye’de İşgücünün Yapısı”. Prof. Dr. Nusret Ekin’in Anısına Makaleler. Ankara: Kamu-İş Yayınları, s.308, 1999.
- [13] TÜİK, İstatistiklerle Kadın-2017 Haber Bülteni, www.tuik.gov.tr
- [14] Ö Mehmet. ve C. Kılıç, Çalışma Ekonomisi Teorisi, Gazikitebevi s.30, Ankara, 2009.